

Ł.M. Sokołowski, *Prawne aspekty wprowadzania nowej żywności na rynek unijny*, Poznań 2017, ss. 273.

Ł.M. Sokołowski podjął w swojej książce niezwykle interesujący temat prawnych aspektów nowej żywności, która jak do tej pory nie stanowiła przedmiotu pogłębionej analizy. Nie jest to jedyny argument, który przemawia za pełnym uzasadnieniem podjęcia tej wchodzącej w zakres prawa żywnościowego problematyki. Zajęcie się tym zagadnieniem może być ponadto uzasadnione w dwojaki sposób. Z jednej strony uregulowanie kwestii nowej żywności stanowi wzorcowy przykład przeprowadzenia procesu analizy ryzyka na szczeblu unijnym, który doprowadził do wydania szczegółowej regulacji. Z drugiej strony, nowa żywność jest produktem, którego znaczenie w przyszłości będzie rosło, chociażby ze względu na potrzebę wyżywienia ludzkości, co przy zastosowaniu konwencjonalnych metod będzie coraz trudniejsze, a także ze względu na konieczność podjęcia działań zmierzających do zwiększonej ochrony środowiska, czemu wprowadzenie nowej żywności może też sprzyjać. W związku z powyższym, należy przede wszystkim wysoko ocenić trafność doboru przedmiotu analizy.

Monografia porusza zróżnicowane zagadnienia związane z wprowadzaniem do obrotu nowej żywności. Zostały one jednak dobrane i usystematyzowane w sposób pozwalający z jednej strony na wyczerpujące przedstawienie przedmiotowej problematyki, a z drugiej zaś na zachowanie pełnej przejrzystości wywodu. Książka składa się z siedmiu rozdziałów, w tym rozważań wstępnych oraz uwag końcowych. W kolejnych rozdziałach omawiana jest geneza regulacji prawnej, samo pojęcie nowej żywności, instrumenty zapewnienia bezpieczeństwa tej żywności, postępowanie dotyczące wprowadzenia jej na rynek oraz odpowiedzialność podmiotu wprowadzającego żywność na rynek. Wywód kończy się wnioskami *de lege ferenda*. Dodatkową trudnością dla Autora było to, iż praca powstawała w okresie, gdy obowiązywało jeszcze rozporządzenie nr 258/97 dotyczące nowej żywności i jej składników, ale jednocześnie już weszło w życie, chociaż jeszcze nie obowiązywało, rozporządzenie nr 2015/2283 w sprawie nowej żywności (które stosowane jest od 1 stycznia 2018 r.). Wymagało to równoległej i porównawczej analizy dwóch stanów prawnych, przy czym orzecznictwo i piśmiennictwo dotyczyło głównie stanu prawnego ówczesnie obowiązującego. Trzeba przyznać, że z problemem tym Autor poradził sobie bardzo dobrze i praca, bazując na dotychczasowym dorobku judykatury i doktryny, w istocie odnosi się do wówczas przyszłego – a obecnie obowiązującego stanu prawnego. Zdarzają się pewne powtórzenia w omawianiu niektórych zagadnień (np. kwestia klonowania, owadów), co jednak wydaje się nieuniknione przy równoległej analizie dwóch stanów prawnych.

Na wstępie określone zostały cele badawcze, podstawowe założenia oraz przyjęta hipoteza badawcza. Za główny cel pracy Autor postawił sobie odpowiedź na pytanie, czy regulacje prawne dotyczące wprowadzania do obrotu na terytorium UE nowej żywności zapewniają w sposób wystarczający bezpieczeństwo i odpowiednią jakość tego rodzaju środków spożywczych, a w konsekwencji czy i w jakim stopniu chronią one zdrowie i życie konsumenta, a także jego interes ekonomiczny i interes ekonomiczny

przedsiębiorców, oraz czy zapewniają swobodny przepływ nowej żywności na jednolitym rynku (s. 25 oraz 27). Sokołowski postawił też wstępną hipotezę, iż przyjęta regulacja w wystarczającym stopniu zapewnia bezpieczeństwo żywności, nie stwarza ograniczeń w swobodnym przepływie nowej żywności, natomiast może stwarzać barierę dla wdrażania innowacji i dla dopływu nowej żywności z państw trzecich (s. 31). Przyjęty cel skłonił Autora do uznania, iż w prowadzonych rozważaniach niezbędne jest uwzględnienie zjawiska innowacyjności w rolnictwie, wpływu regulacji dotyczącej nowej żywności na funkcjonowanie rynku wewnętrznego, a także uwzględnienia ekonomicznych, społecznych i środowiskowych skutków wprowadzenia do obrotu nowej żywności. Trzeba przyznać, że Autor w kolejnych rozdziałach konsekwentnie poszukuje odpowiedzi na zadane pytania, omawiając różne zagadnienia związane z regulacją nowej żywności. Analiza przeprowadzona w książce w pełni potwierdza zasadność postawionej hipotezy.

W rozdziale drugim czytelnik ma przede wszystkim możliwość zapoznać się z informacjami dotyczącymi samego procesu powstawania regulacji prawnej w UE, które wprawdzie mają walor historyczny i opisowy, ale pozwalają na zrozumienie zawłości problematyki dotyczącej nowej żywności. Jak zauważa Autor, pierwsze rozporządzenie dotyczące nowej żywności było efektem kompromisu wypracowywanego przez ponad dekadę (s. 47), a równie długo trwało uzgadnianie obecnie obowiązującego rozporządzenia. Autor w sposób w pełni uzasadniony powiązał też problematykę nowej żywności z polskimi regulacjami dotyczącymi m.in. „surogatów produktów spożywczych”. To uświadamia, że problematyka „nowej żywności” nie jest w istocie nowa, skoro pierwsza polska regulacja dotycząca produktów, które można określić tym mianem, wydana była już w roku 1919 roku (s. 49). Co więcej, rozważania w tym zakresie pokazują, że regulacje te, mimo że nakierowane na ochronę konsumentów żywności, w istocie wykorzystywane są dla ochrony krajowych producentów żywności.

W trzecim rozdziale wyjaśnione zostało samo pojęcie nowej żywności. Na uznanie zasługuje bardzo szczegółowe omówienie kryteriów zaliczenia do kategorii nowej żywności, wraz z przytoczeniem przykładów, co pozwala czytelnikowi łatwiej zrozumieć techniczny język użyty przez ustawodawcę w niektórych częściach definicji legalnej tego pojęcia. Zasadne jest też stwierdzenie Autora, iż bardziej adekwatnym byłoby przyjęcie w polskiej wersji językowej określenia „żywność nowatorska”, co lepiej oddawałoby jej istotę (s. 71). Pewien niedosyt pozostawia w tym zakresie jedynie brak bardziej zdecydowanego i jednoznacznego stanowiska co do niektórych z omawianych kwestii, budzących wątpliwości w orzecznictwie i doktrynie. Pozwoliłoby to Autorowi w większym stopniu wpływać na kształtowanie przyszłej doktryny prawa w podnoszonych w tym rozdziale istotnych kwestiach, a obszerność przywoływanej literatury i orzecznictwa, jak też samo zauważenie szeregu wątpliwości na gruncie regulacji dotyczących nowej żywności, nie pozostawia wątpliwości, że Autor jest w tym zakresie ekspertem. Szczególnie interesująca jest też poruszona w tym kontekście kwestia uznania owadów za nową żywność. Zabrakło jednak poszerzonej analizy w tym zakresie, zwłaszcza, gdy wziąć pod uwagę, że prawodawca unijny wyłączył co do zasady z zakresu definicji żywności żywe

zwierzęta, poza sytuacją, gdy w takiej formie są przeznaczone do spożycia przez ludzi. Ograniczenie rozważań w tym zakresie może być jednak o tyle usprawiedliwione, że jest to jeden z przykładów nowej żywności. W rozdziale tym podniesiony został też inny niezmiernie interesujący wątek dotyczący zmiany znaczenia tradycyjnie ujmowanej działalności rolniczej (tzw. z natury). Autor proponuje zastosowanie w tym kontekście koncepcji tzw. działalności powiązanej, która dopuszcza poszerzenie zakresu pojęcia działalności rolniczej w taki sposób, aby poza działalnością opartą o cykl rolno-biologiczny obejmowała ona także dodatkowe działania, przy czym wedle tej koncepcji mają być one prowadzone przez dany podmiot wraz z działalnością podstawową i w ramach tych samych struktur organizacyjnych, co działalność podstawowa⁴. Biorąc jednak pod uwagę szybki rozwój nowych technologii, który w przyszłości może doprowadzić do tego, że żywność będzie uzyskiwana w sposób odbiegający od tradycyjnego cyklu rolno-biologicznego na rzecz wykorzystania procesów biologicznych, ale w sposób przemysłowy (nie rolniczy) w oparciu o nowe technologie (np. już dzisiaj występująca produkcja tzw. czystego mięsa, uzyskiwanego w produkcji laboratoryjnej)⁵, przyjęta koncepcja może okazać się niewystarczająca.

W rozdziale czwartym omówione zostały wyodrębnione przez Autora prawne gwarancje bezpieczeństwa i jakości nowej żywności. Z samym użyciem w tytule rozdziału określenia „prawne gwarancje bezpieczeństwa żywności” można polemizować, bowiem słowo „gwarancja” sugeruje, iż wyodrębnione przez Autora instrumenty dają gwarancję bezpieczeństwa, tj. że dzięki nim bezpieczeństwo jest osiągnięte („zapewnione”), w sytuacji gdy w istocie są to instrumenty „zapewniania” bezpieczeństwa, tj. stanowią one element stałego dążenia do osiągnięcia stanu bezpieczeństwa (jest to proces ciągły, dążenie do określonego stanu). Wydaje się, że lepiej zawartość tego rozdziału oddawałoby sformułowanie „prawne instrumenty zapewniania bezpieczeństwa i jakości żywności”. Przyjęta przez Autora konwencja językowa jest jednak także dopuszczalna. Przede wszystkim podkreślić należy, że Autor dokonał trafnego doboru tych instrumentów oraz ich charakterystyki. Szczególną uwagę zwracają rozbudowane i pogłębione rozważania dotyczące analizy ryzyka w ramach przedrynkowej oceny bezpieczeństwa (w tym krytyka dotycząca wykorzystania w procesie analizy ryzyka związanego z nową żywnością koncepcji „zasadniczej równorzędności”, która odwołuje się do dotychczasowej wiedzy o istniejącej żywności, w sytuacji, gdy nowa żywność może nieść innego rodzaju ryzyka).

Rozdział piąty stanowi szczegółowe omówienie postępowania w sprawie wprowadzania na rynek nowej żywności. Autor słusznie zdecydował się na odrębne omówienie procedury na podstawie ówczesnie obowiązującego rozporządzenia nr 258/97 oraz obowiązującego obecnie rozporządzenia nr 2015/2283, dzięki czemu zawarte w tym rozdziale rozważania są przejrzyste i w pełni aktualne. Zakres informacji ma szczegól-

⁴ Zob. R. Budzinowski, *Nowa definicja przedsiębiorcy rolnego we włoskim kodeksie cywilnym*, „Studia Iuridica Agraria” 2002, t. 3, s. 98.

⁵ Zob. P. Shapiro, *Czyste mięso. Jak hodowla mięsa bez zwierząt zrewolucjonizuje twój obiad i cały świat*, Warszawa 2018, passim.

nie istotny walor praktyczny, chociaż, co należy podkreślić, Autor dokonuje też oceny zasadności przyjętych rozwiązań. Z kolei w rozdziale VI zawarte zostały rozważania stanowiące niejako uzupełnienie do zagadnień wcześniej poruszanych i podjęta została w nim kwestia odpowiedzialności prawnej ciężącej na podmiotach, które decydują się na wprowadzenie do obrotu nowej żywności.

Autor bardzo obszernie korzysta z literatury i orzecznictwa, a szczególnie cenne jest ogromne wykorzystanie literatury niemieckojęzycznej, co w polskich opracowaniach z zakresu prawa żywnościowego nie jest częste. Niewątpliwie recenzowana książka stanowi bardzo dobrą podstawę dla dyskusji dotyczących nowej żywności i źródło inspiracji do prowadzenia dalszych badań dotyczących nie tylko nowej żywności, ale w ogóle prawa żywnościowego. Jednocześnie stanowi ona cenną pomoc dla praktyki stosowania prawa żywnościowego.

Podsumowując, książka Ł.M. Sokołowskiego zasługuje na wysoką ocenę. Stanowi ona niezwykle wartościowe opracowanie, godne polecenia każdemu, kto interesuje się problematyką prawa żywnościowego.

PAWEŁ WOJCIECHOWSKI
orcid: 0000-0002-0520-9263

Anna Kapała, *Status prawny agroturystyki (studium prawno-porównawcze)*, Wydawnictwo Prawnicze IURIS sp. z o.o., Poznań 2017, ss. 220.

W wielu krajach Unii Europejskiej, a zwłaszcza we Włoszech, działalność agroturystyczna cieszy się dużą popularnością. Jest ona czynnikiem aktywizacji ekonomicznej i społecznej regionu, przyczyniającym się do poprawy jakości życia oraz pracy ludności wiejskiej, zwiększenia dochodów rolników, promocji terenów wiejskich oraz lokalnych tradycji. Ustawodawca włoski, uwzględniając potrzeby producentów rolnych i osób korzystających z tej formy wypoczynku, wprowadził szczegółowe przepisy poświęcone agroturystyce. W Polsce nie ma ani definicji „agroturystyki”, ani odrębnej ustawy, a regulacje prawne są rozproszone w wielu aktach. Brakuje także literatury, poza artykułami samej Autorki, dlatego z uznaniem należy przyjąć wydanie recenzowanej książki.

Praca ma charakter prawno-porównawczy, co niewątpliwie jest jej walorem. Autorka nie tylko dokonuje analizy przepisów unijnych, ale także zestawia regulacje polskie i włoskie. Te ostatnie stanowią doskonały punkt odniesienia dla oceny rodzimych rozwiązań i sformułowania wniosków *de lege ferenda*, zwłaszcza w zakresie sformułowania definicji agroturystyki i kryteriów jej wykonywania. Ustawodawca włoski uregulował agroturystykę w odrębnej ustawie ramowej nr 96/2006. W tym akcie normatywnym zawarta została nie tylko definicja agroturystyki, ale także różne jej aspekty, m.in. cele, jakie państwo wyznacza agroturystyce, kryteria i granice jej wykonywania, aż po aspekty podatkowe, administracyjne i higieniczno-sanitarne (s. 47 i n.).